

կային, որ դուրս իր-ֆէնի կրնային ծախել. և ուրիշ ճամբով իւրանտա իր-ֆէնի տանիւր ծանր յանցանք էր. այս յանցանքովս բռնուող սաստիկ պատիժ կը կրէր: Հիմա որ այս առաւելու ազատ է ինկիլթէնայի մէջ, անանկ մարդիկ որ մինչեւ հիմա իր-ֆէնի առած ծախսած չունէին, Պիրմիկէմ քաղաքէն շատ իր-ֆէնի ծախսել կ'առնէին:

«Իր-ֆէնի ուղղութեամբ իւրանտայի միայն մէկ կամ երկու կողմէն չէին. թէ հարաւային և թէ հիւսիսային գաւառներէն ամէն տեղերէն ալ կ'ուզէին կոր. և աւելի ուղղաձիւնները որոտրելի գործածելիքներն էն. գիններն ալ վար կուտան. բայց աղէկ իր-ֆէնի ուղղութեամբ ալ կան. մանաւանդ ազարակ բռնողներ, և ասոնց կամ ազարակի տէր եղող հարուստներուն սպասաւորները:

ԳԱՂԱՒԱՆ: Երբեք կենդանի մարդիկ մեռած կարծելով կը թաղվին: Երբ առաջը առնել ուզելով Պաւստըր տէրութիւնը՝ Փարիզու Սոն Գաւառը վաճ գերեզմանոցին մօտ մէկ սրահ մը շինել տը վաւ, Բաւելըրոս արահ անունով: Սոն մեռել մը գերեզման տանին նէ՝ քսան և վեց ժամ հոն պիտի մընայ, և անկէջ ետքը պիտի թաղվին: Վարպետ բը ժիշկներ և իմաստուն բնագէտներ և բնաղծներ ալ պիտի գտնուին հոն, այն մեռելին մարմինը քնննելու համար:

ԲՕՐԹՈՒԿԱՆ: Հայաստան լրագրոյ միջոցաւ մէկ երկու անգամ հրատարակուեցաւ այս տէրութեան մէջ եղած խռովութիւնը: Եւ տէրութեան վրայոք եղած նոր լուրերը՝ տաճկական խառնվելու փառքէն օրագիրը Պաւստայի լրագիրներէն առնելով ասանկ կը համառօտէ:

«Երբ չորս ամիսէ ի վեր Բօրթուկալի տէրութեան մէջ եղած խռովութեանը առաջը չի կրնալով առնուիլ, տէրութեան զօրքերը քանի մը տեղ ապստամբներուն վրայ յաղթութիւն ընելէն զատ քանի մը գաւառներու բնակիչներէն ապստամբներուն կուսակից եղողներն ալ հիմա զլծալով տէրութեան կողմը գառնալ մարքերին դեր էն. ասով յոյս մը կ'ուր քիչ ատենէն բոլոր խռովութիւնը կը վերնայ: Արովհետեւ տէրութեան թշնամիներն ալ հիմա երկու կողմ բաժնուած են. մէկ կողմը տօն Սիքէլին կուսակից է. որ իրեն բռնաւոր բընութեանը և անխոհեմ կառավարութեանը համար թաղաւորական աթոռէն զրկուած էր. ասոնք նոր երկարաւիւթեան պատճառ մը եղան. միանգամայն թաղաւորական զօրաց դէմ ալ կը պատերազմէին: միւս ապստամբներուն դէմ ալ: Աւստի սպըռտամբ զօրաց սպարապետը Տաւ Մեդա՝ խռովութիւնը դադարեցնել և խաղաղութիւնը հաստատել ուղղելով թաղաւորական զօրաց սպարապետ Սալամանիս գլխին գիր գրած է:

«Եւ միջոցի մէկ նոր կողմ մըն ալ ելաւ: Թաւ գաւառական զօրքը ապստամբներուն դէմ յաղթութիւններ ընելով՝ ապստամբներուն գլխաւոր քաղաքը Օբորթօ՝ ծովով ցամաքով պաշարեցին: Բայց լեւելով որ տօն Սիքէլը մօտ օրերը Բօրթուկալի երկիրը պիտի մտնէ, երկու տեսակ թշնամիի հետ մեկին կուտելը աչքերին չի կորեց. սրտերնին վախ մտաւ: Ինչպէս իմէջ ալ քանի մը հոգի որպէս թէ ամէն բանին միջին ճանապարհը գտնելու մասը խորհեցան որ Բօրթուկալի հիմաւորան թաղաւորական տէրութեան վար առնեն, և անոր տեղը անոր տղան նրա տեղընեն, որ հապիւ տասն տարուան կոյ:»

Երկու խաղաղութիւն ընելու մտքով խռովութիւնը եվելցնել և երկընցնել կ'երեւի մեզի: Թաղաւորական զօրքը սպասեն և անգործ մնան նէ՝ կրնայ ըլլալ. որ այս իրարու հակառակ երեք տեսակ մարդիկ իրար կը տկարացնեն. և անկէջ ետքը թաւ գաւառին իր աթոռոյն վրայ գլխաւոր կը հաստատուին:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ: Գերմանական գաշնակցութեան հետեւ հոմալուրի իշխանութեան 1 անուրաւոր Պիլիք (Կուստ Գրեմերի) գեկտեմբեր 16 ին մեռաւ. և անոր իշխանութեանը յաջորդ եղաւ անոր տղան Կուսալ:

ՍԱՌՏԵՆԵԱ: Ղենոյի վաճառականաց ընկերութեան առաջարկած աղբարարին խնդիրը ընդունելով Սառաւենայի վեհափառ թաղաւորը նոյեմբեր 28 ին հրովարտակ մը հրատարակելով հըրաման ըրաւ որ Ղենոյի մէջ երկու հատ հասարակաց գաղտնուան ալ բացվին. մէկուն մէջ արուեստներու յարմարեալ բնալուծութիւն (Բիւիքա) և մէկուն մէջ նոյնպէս արուեստներու յարմարեալ մեքենականութիւնը դաս տրուի. և դասատուներուն ամսականին, և պէտք եղած գործիքները առնելու հարկաւոր ստաններուն ալ մայր դրամ յատկացուց: Եւ երկու գաղտնուան տեսչութիւնը վաճառականաց ընկերութեան խորհրդարանին

յանձնուած պիտի ըլլայ, և տէրութեան ներքին գործոց վերատեսուչ նախարարին յատկացեալ գործերուն կարգը պիտի մտնէ: Վարժապետները թաւ գաւառը պիտի որոշէ՝ ներքին գործոց վերատեսուչ նախարարին առաջարկութեամբ:

ԻԴԱԼԻԱ: Հոմալուր կառավարութեան երկրներուն արեւմտեան ծովագրի երկրները մեծ փութորիկ եղաւ: Հովին սաստիկութենէն տասն և երկու հատ գեղի տուն փլաւ, և շատ մարդիկ աւտոյ աւերակներուն տակը մնացին: Գրեթէ ամէն օր ծովուն ալքը խորտակած նաւու կտորվանք կը բերեն և ցամաքը կը ձգեն:

ՈՎԿԻԱՆԻԱ: Եւրոպայէն եկած լուրերը Չինու ճամբով հասած են, և մինչեւ օգոստոս եւ զածները կը պատմեն: Սիւնէյ քաղաքը նոր լուրեր հասած էին այն տունը Գալիկէն. որուն բնակիչները Պաւստըրներու դէմ շատ նեղացած են, թէ պէտ առնեն մը կոյ որ յոյսնին թշնամութիւն մը ընելու չեն համարձակիր. միայն իրենց սրտէն կ'ուսանեն:

Եւր զեւանտայի բնակիչներն ու՝ 1 ահուգ ըսկած ձմեռոյն Մեդիալի զօրքը իրարու հետ պատերազմեցան: Ինկիլները հաղիւ թէ յիսուն հոգի կ'ընէին: Վեց ժամու չափ տեւեց կռիւը. նոր զեւանտայիները յաղթութեան և փախան. բայց ինկիլներէն վեց հոգի մեռան. չորս հոգի ալ գէշ վարնուեցան, որ մեռնելէ չեն կրնար ազատիլ: Օհլանտայիներէն մեռնող չեղաւ:

Սիւնէյ աներկիւղ ճանապարհորդ մը յանձն առած էր նոր Հոմալուրի ցամաքը ճանապարհորդութիւն մը ընելու. և ճամբայ ալ ելած էր. նոր Հոմալուրի օրագիրը յատուկ կ'ըսէ ստոր համար թէ տալիւն լուր մը առած չեմք թէ ուր է և ուր գընայ. թէպէտ յոյս ունիմք որ ստոր այս պիտանի ճանապարհորդութիւնը կը յաջողի. ինչպէս որ Պ. Էյ. շալին ըրած ճանապարհորդութիւն ալ յաջողեցաւ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ: Գերմանական օրագիրներէն առնելով տաճկական Ղեմալի հալափ օրագիրը հետեւեալ լուրը կը պատմէ:

«Եւրոպայէն վեհափառ կոյսը Ռուսաստանի և Բրուսիայի սահմանակից տեղերը պըտրտել լքեն՝ գիշեր մը այն տեղէն վաղը Սիքէլին ըստած գետին վրայէն անցնել ուղղելով, որովհետեւ յիշեալ գետը թէպէտ սառած էր, բայց անցնելը տակաւին վտանգաւոր էր, ուստի կոյսեր նըստած ֆայթին ձիերը հանեցին. և անիւները սառին վրայէն չի սահելու համար գետին վրայ տախտակներ երկնցուցին. և ֆայթին քսան և հինգ հոգիի չափ մարդ ըվելով քաշէն լքեն սառը կտորեցաւ. և ֆայթին ընկնելով իր անձը աղատելու նայեցաւ. և կոյսը ֆայթին մէջ մնալով շատ նեղութիւն քաշէց ալ նէ՝ գետին եղբը մօտ ըլլալուն համար ինկած տեղը շատ խորունկ չէր. ուստի ֆայթին ալ բոլորովին ընկնելէ մէջ ընկնած չէր: Շուտ մը քաշի մը հոգի կոյսը դուրս հանեցին: Եւր փախալէն կոյսը տանց ամէն մեկուն առատ ընծայներ տալէն զատ՝ պատիւնին և ատիճանին ալ մեծ ջուց. և անկէջ ելելով երբ որ իրեն արքայանիտ Պետրբուրգ քաղաքը գնաց, տէրութեան մեծաւ մեծները այս արկածս լոյս ըլլալով՝ դէմն եղան, և իրենց ուրախութիւնը յայտնեցին. որ կոյսը ասանկ մեծ վտանգէ մը աղատուեւր է. և անանկ հանգեցով քաղաքը խօթեցին:

ԵՐԳԱՅԻՆ

Որովհետեւ վեհափառ Մեդիային առջեւ քանի մը անգամ երգելու բարեբաղդութիւն ունեցան խռովութեան մայր գաղտնուան արեւելեան երաժշտութեան ընտիր աշակերտները և ամէն անգամին ալ չափազանց գոհ ըլլին զանի իրենց զարմանալի ներդաշնակութեամբ և քաղցրութեամբ երգած զանազան երգերէն. ուստի վեհափառ Մեդիային անցեալ ուրբաթ օր ալ կէս օրուան արժեքէն ետեւ իւր քրոջը Սիլիէ տեղութիւնն պալատը իրեկուան կեդրոնը ուսուցող համար գացած ատենը հրաման կ'ընէ որ նոյն աշակերտները գան երգեն իւր ներկայութեանը: Մեդիային հրամանը իսկոյն կը կատարուի: Կերակուր կերած ժամանակը երկու ժամ ու կէսի չափ այս փառքի ընտիր երաժիշտները հայեւրէն և տաճկերէն զանազան անուշ երգեր երգելով կրկին գոհ ըլլին վեհափառ Մեդիային և հաղորդու մէկ գովեստներ լեւելով թէ իրենք թէ քաջ գաղտնուան յարգի Պ. Միտապէսը փառաւորուեցան:

— Եւրոպայէն վեհափառ Մեդիային Վիլիք Վիլիքալուր այս գիրք կը գրէ մեզի:

«Ինկիլ իմ ի սահմանս Ղեմալի Վիլիքալուր պաշտօնիւ տարեկան քարոզութեան դէպք եղեւ ինձ ընթերցելու զըրգիրն ձեր հայաստանուն, թիւ, 26. յորում գրեալ էր թէ, — Շատ կը փափաքիմք Մեդիային վեհափառ Մեդիային վրայ ալ աւանկ պատուական տեղեկութիւններ ունենալ և մեր լրագրոյս ընթերցողացը հաղորդել: — Եւ ինչ տեսի զայս՝ արծարծեցաւ իս արգարեւ ոգի ինչ ազգասիրութեան տալ ինչ ինչ տեղեկութիւն ըզգալտանէն զայնմանէ. որովհետեւ ծանուցեալ զիմ անհրաժեշտ սարսաւորութիւն աւելի քան զերկուս ամս անձանձիր աշխատութեամբ յամեւ նայն յանձնէ հսկելի ի վերայ յառաջագիմութեան նոյն գաղտնուան ի պայծառութիւն նորին վանից և բոլոր միաբանութեան, և ի միւրթարութիւն աղգիս արամեան, ծանրաբեռնեալ պաշտօնիւ փոխաւ նորութեան նոյն իսկ վանուց և վեճակին:

«Եւ 24 մանկունք ըստ մեծի մասին որք և անտեղուէք ժողովեալք ի գիւղերէից վեճակին կան ի գաղտնի անդ առանց վարձուց ընդ պաշտպանութեամբ միայ վերակացու վարդապետի. զի ամեւ նայն պէտք կարեաց նոյն յարգանց վանից և բարեխնամ առաջնորդ Սրբազան Հօր հոգացեալ լինին. և զայդ և զյերեկ մնալով անդ ձրիապէս ուսանին զհարկաւոր գիտութիւնս. զի ունին վարժապետս երկուս. մին հայկաբանութեան, և միւսն իտալական և գաղղիական լեզուաց: Եւ յօթն յաշակերտնոց անտի ուսեալ են զբերականութիւն, ըզքիտունեական վարդապետութիւն, զհասարակ թուաբանութիւն, զփամանակագրութիւն, զհոգեւոր երաժշտութիւն, զբարդականութիւն և ըզբանատեղծութիւն, և ունին բաւական հմտութիւն Մտուածաշունչ գրոյց և հայերէնի և արտաքին պատմութեանց. գիտեն և վիտալական լեզուն, և համարձակ թարգմանութիւնս առնեն. և այժմ ուսանին զարհեստն ճարտասանութեան: Եւ մնացեալ երկրորդ դասն տակաւին ի տիս տհաս հասակի գեգերին ի շարամանութիւնս բանից. և շաքարէն իսկ ըստ քերականական անխորոք կանոնի, և ունին տեղեկութիւն հին և նոր կտակարանաց և աղգային պատմուեց և սկզբանց ժամանակագրութեւ քրիստոնէական վարդապետութեւ և քաղաքականութեան. և սքա են, որք զգաղղիական ուսմամբք թարթալին և են թերի, և չկարեն տակաւին աղատ թարգմանել. և օր ըստ օրէ կը լին խօսիլ առ միմեանս գաղղիական լեզուաւ:

«Եւ թէ ժամ միայն ընթերցուն յաւուրն. և ի չորս մնացեալ ժամն աւուրն հոգեւորական պաշտամունք յեկեղեցու, և ճաշ նոյն ի սեղանատան, և պէտք խաղուց և զօսանաց նոյն կատարին: Եւ յամենայն եօթնեկի՝ միայն երկուս աւուրս, և ի տօթագին աւուրս օգոստոս ամսոյ՝ աղատ են ի դասաւորութենէ, բայց ոչ յընթերցմանց: Եւ յամենայն երեկոյն ունինգիր լինին բարդական քարութեան վերակացու վարդապետին. որ միշտ կը լին զնոսա հայրաբար և խրատէ և խնամէ իրենց զօրքիս. որ և բնեւ զգաս և զընթերցմունս նոյն միանգամ ի շաքարութիւն: Եւ յառաջին օրն ամենայն ամսոյ անխափան քննէ զնոսա փոխանորդն վանից՝ որ ընդհանուր կառավարիչն է նոյն գաղտնուան. և ի վեց ամիսն միանգամ բարեխնամ առաջնորդ սրբազան հայրն և հոգաբարձու իշխանը միաբանութեամբ յայտ ելեալ քննեն զյառաջեղ ժանկուն շաքարէն մրցանակը յառաջագիմութեան կամ սրբագեւք փառաւոր կաղմեալ գիրք: Եւ զայլն ամեւ նայն կարէք դուք ինքնին իմաստասիրել:

«Եւ թէ այսու եղանակաւ յարատեւեցէ գործս այս, մեծացոյց եմք, զի պտուղք աղբարիկ մանկանց անտեղուէ զպրոցի մերում ունին խրախուսել զաղգասէր ոգիս ի ձրիապէս հաստատութիւն փառւ մամլոյ միջ տպագրութեան ի խորշ անդ հրաշափառ ուխտիս մերում ի պայծառութիւն աղգիս և ի միւրթարութիւն աշխատասէր միաբանութեանս:

1847. Յունիս 20. (Յուլի անգամ նոյն միաբանութեան, ամենապատիւ Յովնէ վեհափառ Մեդիային:)

Եւ նամակ մեղի մեծ ուրախութեան պատճառ ըլլալուն համար ամբողջ օրինակեցինք. որովհետեւ կարգադրութիւններն ալ ընդարձակ և մանրամասնաբար գրուած ըլլալով՝ վանքերու մէջ հաստատուած և հաստատուելու գաղտնուաններն ալ կրնան այս ստորագրութեան օգուտ քաղել: Եւ գաղտնուան բարեջան և աշխատասէր աշակերտներն ալ կը քաջալերեմք որ ուսմունքնին շարունակեն. և թէ որ իտալականէ կամ գաղղիերէնէ բան մը թարգմանելու և մեղի իրեկու ըլլան նէ՝ այս լրագրու

